

ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ

Кафедра екології, збалансованого природокористування
та захисту довкілля

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри,

професор **М.С. Самойлік**

«4» вересня 2018 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РАДІОБІОЛОГІЯ ТА РАДІОЕКОЛОГІЯ

Освітньо-професійна програма

«Екологія»

спеціальність

101 – «Екологія»

галузь знань

10 – «Природничі науки»

освітній ступінь

Бакалавр

факультет

Агротехнологій та екології

Полтава
2018/2019 н.р.

Робоча програма навчальної дисципліни **Радіобіологія та радіоекологія** для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 101 «Екологія»

Розробник: **Нагорна С.В.** кандидат с.-г. наук, доцент кафедри екології, збалансованого природокористування та захисту довкілля

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри екології, збалансованого природокористування та захисту довкілля
Протокол від «4» вересня 2018 року № 2

Схвалено науково-методичною радою спеціальності «Екологія»
Протокол від «4» вересня 2018 року № 1

Голова (Ласло О.О.)

Елементи характеристики	Денна форма навчання
Загальна кількість годин	120
Кількість кредитів	4
Місце в індивідуальному навчальному плані студента (обов'язкова чи вибіркова)	Обов'язкова
Рік навчання (курс)	3
Семестр	6
Лекції (годин)	26
Практичні (семінарські) (годин)	-
Лабораторні (годин)	14
Навчальна практика	-
Самостійна робота (годин)	80
в т.ч. навчальна практика	-
індивідуальні завдання (вказати вид) (годин)	-
Вид підсумкового контролю	залік

2. Заплановані результати навчання

Мета навчальної дисципліни: оволодіння знаннями з природи іонізуючих випромінювань, їх дії на живі організми, освоєння прикладних аспектів спеціальності, пов'язаних із радіаційною безпекою, а також практичне застосування знань для вирішення дослідницьких та прикладних завдань.

Завдання навчальної дисципліни: вивчення закономірностей дії іонізуючих випромінювань на живий організм з метою пошуку можливостей щодо керування його реакціями на цей фактор. Воно передбачає вивчення механізмів взаємодії випромінювань із речовинами клітин і тканин, чутливості живих організмів до іонізуючих випромінювань, розробку засобів їх захисту від радіаційного ураження та шляхів післярадіаційного відновлення, дослідження шляхів міграції і біологічної дії інкорпорованих організмами радіоактивних речовин.

Компетентність:

- **загальні:** знання та критичне розуміння предметної області та професійної діяльності; навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність до адаптації та дії в новій ситуації; здатність до професійного спілкування державною та іноземною мовами; здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня для донесення інформації та власного досвіду; здатність діяти соціально відповідально та свідомо; здатність до участі у проведенні досліджень на відповідному рівні; здатність працювати в команді, використовуючи навички міжособистісної взаємодії; здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.
- **фахові:** Здатність до оцінки впливу процесів техногенезу на стан навколишнього середовища та виявлення екологічних ризиків, пов'язаних з виробничою діяльністю; здатність до використання основних принципів та складових екологічного управління; здатність проводити моніторинг та оцінювати поточний стан навколишнього середовища

Програмні результати навчання: розуміти основні концепції, теоретичні та практичні проблеми в галузі природничих наук, що необхідні для аналізу і прийняття рішень в сфері екології, охорони довкілля та оптимального природокористування; знати концептуальні основи моніторингу та нормування антропогенного навантаження на довкілля; аналізувати фактори, що визначають формування ландшафтно-біологічного різноманіття; демонструвати навички оцінювання непередбачуваних екологічних проблем і обдуманого вибору шляхів їх вирішення; формувати тексти, робити презентації та повідомлення для професійної аудиторії та широкого загалу з дотриманням професійної сумлінності та унеможливлення плагіату; пояснювати соціальні, економічні та політичні наслідки впровадження екологічних проектів; вибирати оптимальну стратегію проведення громадських слухань щодо проблем та формування територій природно-заповідного фонду та екологічної мережі; усвідомлювати

відповідальність за ефективність та наслідки реалізації комплексних природоохоронних заходів; поєднувати навички самостійної та командної роботи задля отримання результату з акцентом на професійну сумлінність та відповідальність за прийняття рішень; підвищувати професійний рівень шляхом продовження формальної освіти та самоосвіти; обирати оптимальні методи та інструментальні засоби для проведення досліджень, збору та обробки даних; брати участь у розробці проектів і практичних рекомендацій щодо збереження довкілля із залученням громадськості.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Радіобіологія та радіоекологія як суцільна наука. Радіоактивність, типи іонізуючих випромінювань, дозиметрія та джерела іонізуючих випромінювань на Землі

Тема 2. Фізичні основи взаємодії іонізуючих випромінювань із речовинами клітин живих організмів. Біологічні ефекти іонізуючих випромінювань у рослин і тварин

Тема 3. Радіочутливість рослин, тварин та інших організмів

Тема 4. Протирадіаційний біологічний захист і радіосенсибілізація. Післярадіаційне відновлення рослин і тварин.

Тема 5. Атмосфера і ґрунт як вихідні ланки міграції радіонуклідів у природному середовищі. Надходження радіонуклідів із ґрунту в рослини та організми тварин, біологічна дія інкорпорованих радіонуклідів.

Тема 6. Заходи із зменшення надходження радіонуклідів у продукцію рослинництва і тваринництва та її очищення від радіонуклідів шляхом первинних технологічних переробок.

Тема 7. Визначення поняття радіаційно-біологічної технології (РБТ) та радіаційна техніка, яку використовують для РБТ. Метод ізотопних індикаторів у біології та екології.

4. Структура (тематичний план) навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин			
	усього	денна форма		
		л	лаб	с.р.
Тема 1. Радіобіологія та радіоекологія як суцільна наука. Радіоактивність, типи іонізуючих випромінювань, дозиметрія та джерела іонізуючих випромінювань на Землі	28	4	8	16
Тема 2. Фізичні основи взаємодії іонізуючих	20	4	-	16

випромінювань із речовинами клітин живих організмів. Біологічні ефекти іонізуючих випромінювань у рослин і тварин				
Тема 3. Радіочутливість рослин, тварин та інших організмів	12	4	-	8
Тема 4. Протирадіаційний біологічний захист і радіосенсибілізація. Післярадіаційне відновлення рослин і тварин.	14	4	2	8
Тема 5. Атмосфера і ґрунт як вихідні ланки міграції радіонуклідів у природному середовищі. Надходження радіонуклідів із ґрунту в рослини та організми тварин, біологічна дія інкорпорованих радіонуклідів.	20	4		16
Тема 6. Заходи із зменшення надходження радіонуклідів у продукцію рослинництва і тваринництва та її очищення від радіонуклідів шляхом первинних технологічних переробок.	16	4	4	8
Тема 7. Визначення поняття радіаційно-біологічної технології (РБТ) та радіаційна техніка, яку використовують для РБТ. Метод ізотопних індикаторів у біології та екології.	10	2		8
Усього годин	120	26	14	80

5. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Тема 1. Радіобіологія та радіоекологія як суцільна наука. Радіоактивність, типи іонізуючих випромінювань, дозиметрія та джерела іонізуючих випромінювань на Землі		
1.	Ознайомлення з основними методами виявлення іонізуючого випромінювання. Визначення виду дози іонізуючого випромінювання, одиниці їх вимірювання, порядок розрахунку і застосування	2
2.	Класифікація і призначення приладів дозиметричного контролю, їх складові частини. Підготовка до роботи приладів загального дозиметричного контролю – рентгенометрів і радіометрів та порядок роботи з ними	2
3.	Прилади індивідуального дозиметричного контролю та порядок роботи з ними	2

4.	Вивчення роботи газорозрядного лічильника іонізуючих випромінювань.	2
Тема 4. Протирадіаційний біологічний захист і радіосенсибілізація. Післярадіаційне відновлення рослин і тварин.		
5.	Визначення шарів половинного послаблення фотонного випромінювання різними захисними матеріалами, вивчення засобів індивідуального захисту та особистої гігієни при роботі з радіоактивними речовинами	2
Тема 6. Заходи із зменшення надходження радіонуклідів у продукцію рослинництва і тваринництва та її очищення від радіонуклідів шляхом первинних технологічних переробок.		
6.	Прогнозування забруднення радіонуклідами продукції тваринництва.	2
7.	Визначення коефіцієнтів накопичення та переходу радіонуклідів. Прогнозування забруднення радіонуклідами продукції рослинництва.	2
Разом:		14

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Тема 1. Радіобіологія та радіоекологія як суцільна наука Радіоактивність, типи іонізуючих випромінювань та їх дозиметрія. Джерела іонізуючих випромінювань на Землі.		
1.	Історія розвитку радіобіології в Україні. Теоретичне і практичне значення радіобіології. Необхідність широкої пропаганди радіобіологічних знань	8
2.	Аварії на підприємствах ядерної енергетики як джерела додаткового іонізуючого випромінювання. Випромінювання від джерел, що застосовуються в медицині та побуті.	8
Тема 2. Фізичні основи взаємодії іонізуючих випромінювань із речовинами клітин живих організмів. Біологічні ефекти іонізуючих випромінювань у рослин і тварин.		
3.	Особливості взаємодії іонізуючого випромінювання із речовинами живих клітин	8
4.	Токсичні продукти радіолізу органічних сполук. Гіпотеза "радіотоксинів". Структурно-метаболична гіпотеза біологічної дії іонізуючих випромінювань.	8
Тема 3. Радіочутливість рослин, тварин та інших організмів		

5.	Особливості дії малих доз іонізуючої радіації на живі організми: стимуляційні, антиімунні, канцерогенні, генетичні ефекти. Порівняльна радіочутливість клітин на різних фазах розвитку. Закон (правило) Бергон'є і Трібондо.	8
Тема 4. Протирадіаційний біологічний захист і радіосенсибілізація. Післярадіаційне відновлення рослин і тварин		
6.	Можливості управління процесами післярадіаційного відновлення. Дедиференціація клітин як окремий шлях їх післярадіаційного відновлення.	8
Тема 5. Атмосфера і ґрунт як вихідні ланки міграції радіонуклідів у природному середовищі. Надходження радіонуклідів із ґрунту в рослини та організми тварин, біологічна дія інкорпорованих радіонуклідів.		
7.	Вплив погодно-кліматичних умов на міграцію радіонуклідів у ґрунті	8
8.	Методи прогнозування надходження радіоактивних речовин у сільськогосподарські рослини. Принципи прогнозування надходження радіоактивних речовин в організм сільськогосподарських тварин.	8
Тема 6. Заходи із зменшення надходження радіонуклідів у продукцію рослинництва і тваринництва та їх очищення від радіонуклідів шляхом первинних технологічних переробок		
9.	Радіометричний контроль кормів і продукції тваринництва. Організаційні заходи.	8
Тема 7. Визначення поняття радіаційно-біологічної технології (РБТ) та радіаційна техніка, яку використовують для РБТ. Метод ізотопних індикаторів у біології та екології.		
10.	Використання іонізуючих випромінювань у медицині, харчовій та фармакологічній промисловості.	8
	Разом:	80

7. Індивідуальні завдання

Навчальним планом з дисципліни «Радіобіологія та радіоекологія» індивідуальне завдання для студентів денної форми навчання не передбачене.

8. Методи та критерії контролю

Одним із обов'язкових елементів навчального процесу є систематичний поточний контроль засвоєння знань та підсумкова оцінка рівня засвоєння навчального матеріалу і вміння використовувати ці знання на практиці.

Поточний контроль успішності здобувачів вищої освіти здійснюється за видами навчальної роботи:

- контрольна робота;

- виконання та захист лабораторних робіт;
- виконання завдань самостійної роботи.

Форма проведення підсумкового контролю згідно з робочим та навчальним планом - залік.

9. Схема нарахування балів з навчальної дисципліни

Назва теми	Види навчальної роботи здобувачів вищої освіти			Разом
	Контрольна робота	виконання лабораторної роботи та її захист	виконання завдань самостійної роботи	
Тема 1. Радіобіологія та радіоекологія як суцільна наука. Радіоактивність, типи іонізуючих випромінювань, дозиметрія та джерела іонізуючих випромінювань на Землі		20	10	30
Тема 2. Фізичні основи взаємодії іонізуючих випромінювань із речовинами клітин живих організмів. Біологічні ефекти іонізуючих випромінювань у рослин і тварин		-	10	10
Тема 3. Радіочутливість рослин, тварин та інших організмів	5	-	5	10
Тема 4. Протирадіаційний біологічний захист і радіосенсибілізація. Післярадіаційне відновлення рослин і тварин.		5	5	10
Тема 5. Атмосфера і ґрунт як вихідні ланки міграції радіонуклідів у природному середовищі. Надходження радіонуклідів із ґрунту в рослини та організми тварин, біологічна дія інкорпорованих радіонуклідів.	5	-	10	15
Тема 6. Заходи із зменшення надходження радіонуклідів у продукцію рослинництва і тваринництва та її очищення від радіонуклідів шляхом первинних технологічних переробок.		10	5	15
Тема 7. Визначення поняття радіаційно-біологічної технології (РБТ) та радіаційна техніка, яку використовують для РБТ. Метод ізотопних індикаторів у біології та екології.	5	-	5	10
РАЗОМ:	15	35	50	100

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВИДІВ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Високий	5	Здобувачем вищої освіти надана повна відповідь (не менше 90% потрібної інформації) як у письмовій так і в усній формі.
Достатній	4-3	Здобувачем вищої освіти надана достатньо повна відповідь (менше 75% потрібної інформації та незначні помилки) як у письмовій так і в усній формі.
Задовільний	2	Здобувачем вищої освіти надана не повна відповідь (не менше 60 % потрібної інформації та незначні помилки) як у письмовій так і в усній формі.
Низький	1	Здобувачем вищої освіти надана коротка відповідь із суттєвими помилками (менше 30 % потрібної інформації) як у письмовій так і в усній формі.

10. Рекомендована література

Основна

1. Анненков Б. Н. Основы сельскохозяйственной радиологии / Б. Н. Анненков, Е. В. Юдинцева — М. : Агропромиздат, 1991. — 288 с.
2. Гродзинський Д. М. Радіобіологія / Гродзинський Д. М. — К. : Либідь, 2000. — 448 с.
3. Гудков І. М. Сільськогосподарська радіобіологія / І. М. Гудков, М. М. Віннічук. — Житомир: Вид-во ДАУ, 2003. — 472 с.
4. Гудков И. Н. Основы общей и сельскохозяйственной радиобиологии. — К. : Изд-во УСХА, 1991. — 326 с.
5. Гудков И. Н. Практикум по сельскохозяйственной радиобиологии / Гудков И. Н., Ткаченко Г. М., Кицно В. Е. — К. : Изд-во УСХА, 1992. — 208 с.
6. Кицно В. О. Основы радиобиологии та радіоекології / Кицно В. О., Поліщук С. В., Гудков І. М. — К. : Хай-Тек Прес, 2008. — 316 с.
7. Основы сельскохозяйственной радиологии / [Пристер Б. С., Лоцилов Н. А., Немец О. Ф., Поярков В. А.] — К. : Урожай, 1991. — 472 с.

Допоміжна

1. Радиозкология орошаемого земледелия / [Алексахин Р. М., Буфатин О. И., Маликов В. Г. и др.]. — М. : Энергоатомиздат, 1985. — 224 с.
2. Сельскохозяйственная радиозкология / [Алексахин Р. М., Васильев А. В., Дикарев В. Г. и др.]. — М. : Экология, 1991. — 398 с.

3. Радиобиология / [Белов А. Д., Киршин В. А., Лысенко Н. П. и др.]. — М. : Колос, 1999. — 384 с.

4. Белов А. Д., Киршин В. А. Ветеринарная радиобиология. — М.: Агропромиздат, 1987. — 288 с.; Белов А. Д., Киршин В. А. Радиобиология. — М. : Колос, 1981. — 256 с..

5. Гудков І. М. Основи сільськогосподарської радіобіології і радіоекології. / І. М. Гудков, Г. М. Ткаченко. — К. : Вища шк., 1993. — 262 с.

6. Корнеев Н. А. Основы радиозологии сельскохозяйственных животных / Н. А. Корнеев, А. Н. Сироткин. — М.: Энергоатомиздат, 1987. — 208 с.

7. Основи лісової радіоекології / [за ред. М. М. Калетника]. — К.: Держкомгосп України, 1999. — 252 с.

11. Інформаційні ресурси

1. Сайт AtomInfo.Ru <http://www.atominfo.ru/index.html>
2. Агенство атомних новин <http://atomnews.info/>
3. Національний музей Чорнобиль <http://chornobylmuseum.kiev.ua>